

Kiss Zoltán PhD-hallgató,
Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Nemzetközi Magánjogi Tanszék

Nótári Tamás: Cicero – Válogatott védőbeszédék I.¹

Nótári Tamásnak² a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar habilitált egyetemi docensének 2009-ben jelent meg a Lectum Kiadó gondozásában Cicero tíz védőbeszédét tartalmazó kötete. A műben megismerhetjük a Sextus Roscius Amerinus, Aulus Caecina, Aulus Cluentius Habitus, Lucius Licinius Murena, Publius Sestius, Marcus Caelius, Cnaeus Plancius, Caius Rabirius Postumus, Titus Annius Milo és Quintus Ligarius védelmében elhangzott beszédeket, amelyeket elemző tanulmányok vezetnek be.

Cicero, aki politikai pályafutása során elérte a legmagasabb tisztséget, a *consuli* méltóságot, hallatta szavát a legfontosabb politikai kérdésekben, de szerepet vállalt kevésbé jelentős perekben is, a védelem és a vád képviselőjében egyaránt. Részben azért, mert ezeknek politikai összefüggéseik is voltak, részben azért, hogy szónoki tudását összemérhesse azokéval, akik politikai ügyekben is ellenfelei voltak. Nótári ezen életműből merít, és elemző tanulmányok beiktatásával teszi még élvezetesebbé a fordításokat.

A kötet első fordítása Ciceronak az ameriai Sextus Roscius védelmében, 80-ban elmondott beszéde. Cicero ez alkalommal vállalt először védői szerepet büntetőperben, mely után maga a szónok bírálja túlradó, szertelen stílusát, elismerően szólva ugyanakkor önnön bátorságáról. Miután a sullai proscriptiókat követő zűrzavaros időszakban az idősebb Sextus Rosciust meggyilkolták, vidéki birtokaira pedig Chrysogonus – Sulla nagyhatalmú szabadosa – tette rá a kezét, fia, az ifjabb Sextus Roscius az elkobzott családi birtokról Rómába menekült. Chrysogonus, Capito és Magnus azonban nem érezték biztonságban a zsákmányolt

¹ Fordította, jegyzetekkel ellátta és a bevezetést írta Nótári Tamás. Szeged, Lectum Kiadó, 2009. 482 oldal

² Nótári Tamás Ciceróval kapcsolatos főbb művei: *Cicero, Négy védőbeszéd*. Szeged, Lectum, 2004. ; *Jog, vallás és retorika. Studia Mureniana*. Szeged, Lectum, 2006.; *Law, Religion and Rhetoric in Cicero's Pro Murena*. Passau, Schenk Verlag, 2008.; *Hogyan nyerjük meg a választásokat? Quintus Tullius Cicero: A hivatalra pályázók kézikönyve*. Fordította, a jegyzeteket, az előszót és az utótanulmányt írta Nótári T. Szerkesztette és a kísérő tanulmányt írta Németh Gy. Szeged, Lectum, 2006.

vagyont, ezért úgy döntöttek, hogy az áldozat fiát az apagyilkosság (*parricidium*) koholt vádjával elteszik az útból. A vád ugyan igen gyenge lábakon állt, ám bíztak abban, hogy Chrysogonus Sullához fűződő kapcsolatára tekintettel senki sem mer majd védőként fellépni a kétes hírű vádlóval, C. Erciusszal szemben. E ponton azonban tévedtek, mert nem számoltak Ciceróval. A hivatalos vádat megcáfolni nem ígérkezett nehéz feladatnak, hiszen Erucius nem is igyekezett túlságosan hihetővé tenni az általa előadott verziót, és az egyetlen kézzel fogható érv a vádlottal szemben az volt, hogy az apja meggyilkolásánál jelenlevő rabszolgákat nem hallgatta ki azonnal, s ezt nem jegyzőkönyveztette. Amikor ezt utóbb meg akarta tenni, már nem nyíltott rá lehetősége, mivel a rabszolgák immáron Chrysogonus kíséretéhez tartoztak. A perben rejlő nehézség tehát politikai természetű volt, Cicero azonban bámulatos taktikai érzékkel megoldotta a feladatot, és az ifjabb Rosciust felmentették. A beszéd és az azzal járó veszedelmek felvállalása méltó gyümölcsöt hozott, hiszen innentől fogva Róma első advocatusai között tartották számon.

Az Aulus Cluentius Habitus büntetőügyében tartott védőbeszéd a leghosszabb ránk maradt, ténylegesen elhangzott cicerói *oratio* – 66-ból, vagyis Cicero *praetorságának* évéből származik. Bizonyos szemszögből a cicerói *ars oratoria* ékköve, hiszen narratívája eleven, szinte krimiszerűen fordulatos, az események, a helyszínek, idősíkok merészen, olykor látszólag logikátlanul, ám a szónok által elérni kívánt hatásnak alárendelve pontos kiszámítottsággal váltják egymást. Cluentiust egyfelől azzal vádvádolták, hogy mostohaapját, Staius Albius Oppianicust megmérgezte. A vád másik részének alapjául azon büntetőeljárás szolgált, amelyben nyolc évvel korábban Cluentius ellene elkövetett mérgezési kísérlettel vádolta meg Oppianicust, amelynek következtében Oppianicus száműzetésbe kényszerült. Az aktuális perben azzal vádolták, hogy a hajdani törvényszék pusztán azért nyilvánította bűnösnek Oppianicust, mert Cluentius állítólag megvesztegette a vádlókat. Cluentiust Cicerónak hála felmentették, ám amint Quintilianus beszámolójából megtudjuk, a szónok maga is elismerte, hogy ezt a bírák ügyes manipulálásával érte el. Cicero - talán éppen ezért - a *Pro Cluentiō*t szónoki pályafutása egyik csúcsteljesítményének értékelte. A beszéd valóban példaértékűnek tekinthető: a szónok mesterien váltogatja a stíluselemeket, ötvözi a pátoszt, az egyszerű leírást és a humort, találó pontossággal ábrázol krimibe illő helyzeteket és jellemeket, plasztikusan köt össze érveket és idősíkokat anélkül, hogy ez az áttekinthetőség rovására menne.

Cicero 56 márciusában mondta el beszédét Publius Sestius védelmében, akit a *lex Plautia de vi* alapján a közrendet/köznyugalmat sértő erőszakos cselekményekkel vádoltak,

amelyekről védője meggyőzően bizonyította, hogy csupán a jogos védelmi helyzet megkívánta intézkedések voltak. Hogy védencét felmentették, nem csupán a szeniális tényálláskezelésnek volt betudható, hanem nagy valószínűséggel annak is, hogy a beszédben kimerítő részletességgel, ám mégis magával ragadó pátozzsal megfogalmazott politikai program elnyerte hallgatóságának tetszését. Cicero érvelése a perben teljességgel logikus és egyértelmű. Hogyan lehetne Sestiust *de vi* elítélni, hiszen oly sokáig nyugodtan tűrte Clodius és bandája tombolását, s csak miután hivatalának gyakorlása közben a *forumon* Clodius bandája rátámadt, állított fel testőrséget saját védelmére? Sestius csupán a jogos védelem eszközhöz nyúlt, amikor a törvény nem nyújtott számára kellő oltalmat. Mindezek alapján tehát Sestius nem követett el bűncselekményt, sokkal inkább a „*vim vi*”, illetve „*arma armis repellere cuique licet*” elvet alkalmazta. A beszéd *prima facie* némiképp áttekinthetetlennek, túlzóúfoltnak látszik, s a vádlott személyével érdemben csupán az *oratio* néhány szakasza foglalkozik. Jóval nagyobb teret foglal el a szónok saját viszontagságainak és diadalának, vagyis száműzetésének és hazatérésének elbeszélése. Cicero hosszasan kitér az államról és az államférfi szerepéről alkotott elképzeléseire, amelyeket kiváltképp az ifjúság figyelmébe ajánl. Ehhez társul a *prooemium* és a terhelő tanú, Vatinius elleni invektíva, aki megvető hangon nyilatkozott az optimatákról, becsmérőleg *natió*nak (*natio optimatum*) nevezve őket. A felületes szemlélő ezek alapján egyetérthet azon, már az antikvitásban felhangzó véleményekkel, hogy Cicero túlon túl eltért beszéde eredeti tárgyától, s hitelt adhat azon feltételezésnek, hogy a *Pro Sestió*nak abban a formájában, ahogy ránk maradt, vajmi kevés köze van a ténylegesen elhangzott beszédhez. Az *oratió*t figyelmesebben tanulmányozva megállapítható, hogy a beszéd zárt, jól szerkesztett, logikus egész alkot. A szónok ugyanis kifejti, hogy a Sestiust érintő vádak az előtte szólók már pontról pontra megcáfolták, neki tehát nem maradt más dolga, mint hogy a történeti-politikai háttér szélesre vont tükrében Sestius életvitelét és tribunusi működését méltassa. A „*cum dignitate otium*” alapelv, amely a *consensus/concordia ordinum*, illetve *omnium bonorum* megteremtése mellett Cicero *consuli* működésének egyik alapvető célja volt, a beszéd elmondása idején sem maradt hatástalan, hiszen a bírák Sestiust ellenszavazat nélkül mentették fel, ami Cicero szerint politikailag is nehezen alábecsülhető eredménynek számított.

56 áprilisában M. Caelius ellen a *quaestio de vi* előtt fővádlóként L. Sempronius Atratinus, *subscriptor*ként pedig L. Herennius Balbus és P. Clodius emelt vádat. A vádlott maga is mondott védőbeszédet, ezen kívül M. Licinius Crassus Dives és – szokásához híven utolsóként emelkedve szólásra – Cicero lépett fel védőként. A vádemelés feltehetően a *lex*

Plautia de vi alapján történt, amely Cicero híradása alapján a lázadást szító és elvetemült polgárok ellen született, akik fegyverrel veszik ostrom alá a szenátust, erőszakot alkalmaznak a *magistratus*okkal szemben, és az állam ellen törnek. Clodia kapcsán Cicero számos alkalommal él a humor és az irónia szónoki eszközével. A *Pro Caelio* a legszellemesebb Cicero-beszéd, ami jelentős részben a beszéd elhangzásának dátumából, a *Ludi Megalenses* első napja által nyújtott, némiképp visszás helyzetnek komikai eszközökkel való maximális kiaknázásából ered. Cicero a beszéde kezdetén mintegy sajnálkozását fejezi ki amiatt, hogy a bírának még az ünnepnapon sem jut osztályrészül pihenés, s nem nézhetik az éppen akkor folyó színházi előadást. A szónok tehát saját színházi előadást, komédiát rendez nekik, amelyeknek középpontjába a vád forrásaként meghatározott Clodiát állítja. Ezzel elsősorban nem a vádlott személyét igyekszik a bírák szemében rokonszenvessé tenni, hanem az ellenfél mozgatórugójára, az *opes meretriciaere* irányítja a figyelmet, s az pedig a hallgatók számára nem lehet kétséges, hogy ki áll a meretrix kifejezés mögött: a Dio elleni gyilkossági kísérlet vádjának fő tanúja, a ledér életviteléről ismert római vígözvegy, Clodia Metelli.

A Cn. Plancius védelmében mondott beszéd 54 kora őszén hangzott el, közvetlenül a M. Aemilius Scaurus védelmében tartot *oratio* előtt vagy után. Cn. Plancius választási győzelme révén nyerte el az 54-es év *aedilisi* hivatalát, s amint ez Rómában nem ment ritkaságszámba, választási küzdelemben alulmaradt vetélytársa, M. Iuventius Laterensis választási vesztegetéssel/csalással vádolta meg. Vádlótársaként L. Cassius Longinus állt mellé, a védelmét Cicero mellett Hortensius látta el. A Cicero és védenca közti szoros kapcsolatot nagyban befolyásolta, hogy a száműzött politikust a Macedoniában *questor*ként tevékenykedő Plancius befogadta, ami a szónok értelmezésében felért egy valódi életmentéssel. A vád alapjául nem a Cicero által 63-ban kezdeményezett *lex Tullia de ambitu* szolgált, hanem a M. Licinius Crassus által 55-ben kieszközölt *lex Licinia de sodaliciis*, amely szintén a kampány során alkalmazott etikátlan módszerek ellen kívánt küzdeni. A választási harcban részt vevő *collegiumok/sodaliciumok* a köztársaság utolsó időszakában kifejezetten választási vesztegetések végrehajtására jöttek létre, és szilárd belső szervezeti felépítésük révén a választókörzetek és kerületek (*tribus*) szavazatait bocsátották áruba a hivatalra pályázó jelöltek számára. Ennek megfelelően tehát a *lex Licinia de sodaliciis* az erőszakos cselekmények szankciójaként meghatározott büntetéssel, életfogytig tartó száműzetéssel büntette azt, aki *sodaliciumok* „szolgálatait” vette igénybe választási kampánya során. Érvelésében Cicero hosszasan fejtegeti abbéli reményét, hogy a vádlottra nézve nem hátrányt, hanem esetleg akár előnyt is jelent majd, hogy ő *questor*ként befogadta – az okfejtésben

nehezen szétválaszthatóan keverednek a tárgyszerű és személyes elemek. A védői feladat megindoklásának a szónok a szokottnál is nagyobb teret szentel, hiszen a vád nem csupán Plancius, hanem Cicero ellen is számos dehonesztáló kijelentést fogalmazott meg. A tényleges vádakra, nevezetesen a felderített, vesztegetésre szánt összegre ugyanakkor a védő alig veszteget szót - e momentum vagy valóban jelentéktelen lehetett, vagy pedig Cicero zseniális könnyedséggel siklott, illetve vezette át hallgatóságát felette. Cicero a vádlott személyéről és tetteiről saját személyére irányítja át a figyelmet, s a beszéd stílusa barátjához és megmentőjéhez, Planciushoz intézett halálhymnusszá magasztosul. Plancius heroikus megmentővé stilizálásával patetikus *peroratió*ban kelti fel hallgatóságában a vádlott iránti részvétet – nem is hatástalanul, hiszen, az eljárás eredményeként Planciust felmentették.

A Caesar által megalkotott *lex Iulia de pecuniis repetundis* alapján lefolytatott eljárásban Caius Rabirius Postumus védelmében mondott beszéd 54/53 telén hangzott el. Ha a *quaestio* bűnösnek találta az adott tartomány helytartóját a hivatalgyakorlás során elkövetett zsarolás büntetében, kártérítési jelleggel büntetés került kiszabásra (*litis aestimatio*), ha azonban ezen összeg nem volt az elítélttől behajtható, úgy a főeljárás után mintegy mellékeljárást indítottak azok ellen, akik a zsarolásból anyagilag hasznot húztak, illetve az összegből részesültek. A főeljárás vádlottja Aulus Gabinius volt, aki syriai helytartósága idején nagyobb összegeket zsarolt ki a tartomány lakóiból, s akit az esküdtszék bűnösnek is talált. Mivel azonban a büntetést nem tudták rajta behajtani, vádlója, C. Memmius néptribunus Rabirius ellen fordult, aki bűnsegédként hasznot húzott a Gabinius által elkövetett bűncselekményből. Rabirius ügyét a szónok nyugodt lélekkel vállalhatta, hiszen korábban már a vádlott nagybátyját is sikerrel védte, és cserébe száműzetése idején az unokaöcs és az örökbefogadott fiú hathatós segítséget nyújtott Ciceronak. A szónok igyekezett bizonyítani, hogy Gabinius ügye és Rabirius sorsa között semmilyen összefüggés sem áll fenn. Ezek szerint a vád alap nélkül álltja, hogy Gabiniust Rabirius ösztökélte volna az egyiptomi beavatkozásra - Gabinius saját döntése alapján járt el. Rabirius alexandriai tartózkodása és a dioiketési tisztség vállalása csupán kényszer szülte megoldást jelentett védenca számára, hiszen csak így remélhette, hogy a királynak adott kölcsönt visszaszerezve megmentheti vagyonát. A Gabiniushoz befolyt összegekből Rabirius nem részesült, az egymásnak ellentmondó vallomást tevő alexandriai tanúk pedig eleve nem érdemelnek hitelt. Továbbá a vád azon kijelentése sem áll meg, hogy Rabirius bizonyos összegeket „félre tett” magának - immáron teljességgel nincstelen, és csupán Caesar nagylelkűsége mentette meg a teljes anyagi csődtől. A *peroratio* – némiképp túlzónak tűnő - pátosza talán éppen az érvelés

hiányosságairól volt hivatott elterelni a bírák figyelmét. Hogy Rabirius Postumust felmentették-e - nem tudjuk. Tény, hogy a polgárháború idején Caesar oldalán láthatjuk viszont.

Cicero védőbeszédei a kor legjelentősebb politikai mozzanataihoz kapcsolódtak, melyeken keresztül bepillantást nyerhetünk a római közélet mindennapjaiba, és rajtuk keresztül egyetemes igazságokat és tanulságokat érthetünk meg a politika területéről. A beszédek nagy része most jelent meg először magyar nyelven, így a tanulmány- és fordításkötet hiánypótló jellegű, mely mind a politika- és jogtudomány művelőinek, mind a laikusoknak élvezetes olvasmányul szolgál. Nótári Tamás munkája elismerést érdemel, és reméljük a jövőben is folytatja fordítói tevékenységét, hogy a közönség Cicero további munkásságával is megismerkedhessen.